Anthrop. Hung. XI. 1972.

Rusze-környéki tatárok embertani vizsgálata

HENKEY Gyula

Katona József Múzeum, Kecskemét

A VIZSGÁLAT KÖRÜLMÉNYEI, ANYAGA ÉS MÓDSZERE

Bulgária északkeleti részén, Rusze város környékén elterülő 5 községben 1970 nyarán 243 tatár egyén vizsgálatát végeztem el az alábbi megoszlás szerint:

Vetovo	149 fő
Goljamo Vranovo	55 "
Szlivopolje	16 "
Szemerdzsievo	13 "
Szmirnenszki	10 "
	243 fő

E községekben a tatárok mindenhol kisebbségben vannak, számuk csak Vetovoban és Goljamo Vranovoban jelentősebb. 30-40 évvel ezelőtt még szinte kivételnek számitott török származásúakkal kötött házasságuk, az utolsó két évtizedben azonban már kissé gyakrabban házasodnak össze a környéken lényegesen nagyobb számban élő +törökökkel, főleg a fent említett három utolsó községben, ahol a tatárok csak szórványnak tekinthetők. Az öt községben a tatárok száma 1600 főre becsülhető; közülük a török negyedbe elszármazottak vizsgálatára nagyrészt nem kerülhetett sor. Mohamedán vallási okokból a 30 éven felüli nőket munkahe-

+Dr. Mándoky Kangur István turkológus közlése szerint nyelvük a török nyelvek kipcsak csoportjába tartozik, csaknem azonos a régi kun nyelvvel.

lyen és általában a közeli rokonokon kívül mások jelenlétében sem mérni, sem fényképezni nem lehetett. A gyerekek és a 24 éven aluli fiatalok száma aránylag nagy, a 60 éven felülieké viszont a középeurópai átlaghoz képest feltünően kevés.

A Dunától délre,Rusze és Tulcea között lakó tatárok ősei a XIX. század második felében a Krim félszigetről települtek át. Három származási csoportra tagozódnak. Közülük a "csongar"-ok (krimi tatár nemzetség neve) a krimi pusztai állattenyésztő tatárok leszármazottai, a "tat"-ok a volt krimi tatár kánság kaukázusi eredetü kertész-kézmüves-kereskedő népességének, a "nogáj"-ok pedig az annak idején a kánság délukrajnai részén élő nogáj-tatároknak utódai. A XX. század elején az egyes származási csoportok tagjai még nagyrészt egymás között házasodtak, de a mai 50 éven aluli lakosság szüleire ez már nem jellemző. Vetovo bizonyos fokig elkülönül a többi bulgáriai tatár települések népességétől, ugyanis egyrészt itt az átlagnál lényegesen nagyobb a nogáj származásúak száma, másrészt a lakosságnak ezek egészen kis részénél fordul elő, hogy a nagyszülők közül egy vagy két személy tat eredetű,Vetovoban a nogájok száma annyira jelentős, hogy a tatár falun belül külön nogáj utca van még ma is.

A felvétel és feldolgozás módszere

A vizsgált 243 személy életkor és nem szerinti megoszlása a következő:

Férfiak				Nők			
I. (18-23)	II. (24-60)	III. (61-x)	Összesen	I. (18-23)	II. (24-60)	III. (61-x)	Összesen
19	131	13	163	21	51	8	80

A vizsgált egyedekről Martin technikájával a következő méreteket vettem fel: testmagasság, ülőmagasság, fejhossz, fejszéles-

ség, homlokszélesség, járomívszélesség, morfológiai arcmagasság, állkapocsszeglet-szélesség, orrmagasság, orrszélesség. A szemszínt és a hajszínt bár csak megfigyeléssel, de a Martin-Schulz, illetve a Fischer-Saller táblázatnak megfelelően rögzítettem. A többi leíró jelleg felvételénél nagyrészt Weninger előírásait követtem. Az anyag statisztikai jellemzésére a következő paramétereket adom meg: esetszám (N), számtani átlag (M), variancia (s^2), szórás (s), terjedelem (V) és a Howels-féle szigma ráció (S. R.). A tipológia ellenőrzésére Stolyhwo módszerét használtam.

A RUSZE-KÖRNYÉKI TATÁROK SZOMATOLÓGIÁJA

A lakosságra vonatkozó alapadatokat az I-III. sz. táblázatokkal ismertetem. A népesség általános jellemzése a II. korcsoport alapján történik, a jellegek kategóriák-szerinti megoszlása is erre a korcsoportra vonatkozik. Az egyes antropometrikus adatok tárgyalása során összehasonlítom a tatárok, a szabadszállási és szakmári magyarok,valamint a kazakok adatainak átlagait (utóbbit Lewin 1952. évi vizsgálatai alapján) és közlöm a t-próba eredményeit. A szignifikancia határai 2.- (jelentős eltérés), illetve 3.- (igen jelentős eltérés).

Testmagasság

	Férfiak	Nők
tatárok	168,35	156,32
szabadszállásiak	167,67	156,37
szakmáriak	168,87	157,65
kazakok	164,90	151,70

A tatár férfiak és nők termete egyaránt nagyközepes és igen közel áll a Duna-Tisza köze magyarságára jellemző átlaghoz. Az eloszlási képen a méretek mindkét nemnél jól tömörülnek az át-

I. táblázat

Rusze-környéki tatárok II. (24-60 éves) korcsoportjának statisztikai paraméterei

Férfiak

Jelleg	N	M	s^2	s	V
Testmagasság (1)+	131	168.35	28.86	5.37	156-187
Ülőmagasság (23)	125	89.43	11.01	3.32	83-105
Fejhossz (1)	131	187.94	41.27	6.42	173-202
Fejszélesség (3)	131	157.33	27.37	5.23	145-170
Homlokszélesség (4)	131	111.84	18.09	4.25	102-121
Járomívszélesség (6)	131	145.54	25.71	5.07	132-161
Morf. arcmagasság (18)	131	125.32	38.59	6.21	111-144
Állkapocsszegletszél. (8)	131	113.02	28.92	5.38	100-128
Orrmagasság (21)	130	55.41	11.47	3.39	48-65
Orrszélesség (13)	130	36.35	6.47	2.54	30-44
Fejjelző (3:1)	131	83.83	11.94	3.45	76-93
Arcjelző (18:6)	131	86.15	20.76	4.56	75-100
Orrjelző (13:21)	130	65.78	29.18	5.40	53-80

Nők

Jelleg	N	M	s^2	s	V
Testmagasság (1)	50	156.32	22.76	4.77	145-169
Ülőmagasság (23)	46	83.26	7.00	2.64	78-88
Fejhossz (1)	51	176.41	24.29	4.93	169-188
Fejszélesség (3)	51	150.12	14.05	3.75	141-157
Homlokszélesség (4)	51	108.43	11.02	3.32	102-115
Járomívszélesség (6)	51	137.45	15.38	3.92	127-147
Morf.arcmagasság (18)	51	113.82	25.69	5.07	105-129
Állkapocsszegletszél. (8)	51	105.73	12.73	3.57	90-116
Orrmagasság (21)	51	50.86	7.28	2.70	45-58
Orrszélesség (13)	51	32.84	2.69	1.64	29-36
Fejjelző (3:1)	51	85.12	6.27	2.50	79-90
Arcjelző (18:6)	51	82.92	13.67	3.70	73-94
Orrjelző (13:21)	51	64.78	14.93	3.86	53-73

+Zárójelben a méretek Martin-féle sorszáma

II. táblázat

Rusze-környéki tatárok I. (18-23 éves) korcsoportjának statisztikai paraméterei

Jelleg	Férfiak			Nők		
	N	M	V	N	M	V
Testmagasság (1)	19	168.53	160-183	21	157.05	149-163
Ülőmagasság (23)	18	88.78	83-98	20	83.20	79-87
Fejhossz (1)	19	185.58	176-192	21	176.57	166-188
Fejszélesség (3)	19	157.73	151-170	21	150.95	143-164
Homlokszélesség (4)	19	110.37	105-117	21	108.33	101-114
Járomívszélesség (6)	19	141.79	132-150	21	136.43	127-151
Morf. arcmagasság (18)	19	123.32	116-140	21	111.81	105-122
Állkapocsszegletszél. (8)	19	108.68	100-115	21	104.14	96-118
Orrmagasság (21)	19	54.11	51-58	21	49.90	45-54
Orrszélesség (13)	19	35.47	32-39	21	32.24	29-37
Fejjelző (3:1)	19	85.10	80-93	21	85.52	80-91
Arcjelző (18:6)	19	87.00	81-95	21	82.10	75-90
Orrjelző (13:21)	19	65.68	58-75	21	64.62	58-72

III. táblázat

Rusze-környéki tatárok III. (61-x éves) korcsoportjának statisztikai paraméterei

Jelleg	Férfiak			Nők		
	N	M	V	N	M	V
Testmagasság (1)	13	166.85	155-180	8	153.13	147-163
Ülőmagasság (23)	12	86.84	80-93	8	81.38	76-86
Fejhossz (1)	13	191.38	185-207	8	184.37	175-192
Fejszélesség (3)	13	156.00	148-167	8	150.00	144-156
Homlokszélesség (4)	13	111.46	105-121	8	108.78	106-111
Járomívszélesség (6)	13	146.23	140-157	8	138.13	132-141
Morf. arcmagasság (18)	13	123.54	116-136	8	113.50	100-124
Állkapocsszegletszél. (8)	13	113.23	105-118	8	103.00	96-108
Orrmagasság (21)	13	56.38	50-62	8	50.62	47-56
Orrszélesség (13)	13	39.00	33-43	8	34.80	32-37
Fejjelző (3:1)	13	81.69	75-89	8	81.38	76-87
Arcjelző (18:6)	13	84.54	76-93	8	82.25	71-94
Orrjelző (13:21)	13	69.46	60-80	8	69.00	57-76

lag körül. Gyakoriság szempontjából férfiaknál a magas, nőknél a nagyközepes termet áll az első helyen.

Összehasonlítás Szabadszállással. A tatár férfiak 0,68 cm-el, a nők 0,05 cm-el magasabbak, az eltérés egyik nemnél sem jelentős (férfiaknál t= 1.00, nőknél t= 0,06).

Összehasonlítás Szakmárral. A tatár férfiak 0,52 cm-el, a nők 1,33 cm-el alacsonyabbak, de az eltérés egyik esetben sem jelentős (férfiaknál t= 0,86, nőknél t= 1,77).

Összehasonlítás a kazakokkal. A tatárok testmagassága mindkét nem esetében lényegesen magasabb, az eltérés igen jelentős (férfiaknál t= 5,31, nőknél t= 5,70).

Fejhossz

	Férfiak	Nők
tatárok	187,94	176,41
szabadszállásiak	188,89	180,02
szakmáriak	185,57	178,89
kazakok	188,10	178,20

A tatár férfiak feje mérsékelten "hosszú", a nőké a "középhosszú" és a "hosszú" határán van. A méretek a nőknél jól tömörülnek az átlag körül, a férfiaknál 196 mm és 180 mm körül; itt a felső és alsó variánsok egy-egy csoportja is mutatkozik.

Összehasonlítás Szabadszállással. A tatárok feje úgy a férfiak mind a nők esetében egyaránt rövidebb. Az eltérés a férfiaknál nem jelentős (t= 1,30), a nőknél igen jelentős (t= 4,54).

Összehasonlítás Szakmárral. A tatár férfiak feje hosszabb, a nőké rövidebb, az eltérés mindkét esetben igen jelentős (férfiaknál t= 3,47, nőknél t= 3,18).

Összehasonlítás a kazakokkal. A tatárok feje mindkét nem esetén-

ben rövidebb, az eltérés a férfiaknál nem jelentős (t=0,22), a nőknél jelentős (t= 2,56).

Fejszélesség

	Férfiak	Nők
tatárok	157,33	150,12
szabadszállásiak	159,02	153,65
szakmáriak	160,99	155,28
kazakok	160,00	153,60

A tatárok feje mindkét nemnél mérsékelten "széles". A méretek zöme úgy a férfiaknál, mint a nőknél jól csoportosul az átlag körül.

Összehasonlítás Szabadszállással. A tatárok feje mindkét nem esetében keskenyebb, az eltérés a férfiaknál jelentős (t=2,77), a nőknél igen jelentős (t= 5,19).

Összehasonlítás Szakmárral. A tatárok mérete úgy a férfiaknál, mint a nőknél lényegesen kisebb, az eltérés mindkét esetben igen jelentős (férfiaknál t= 6,31, nőknél t= 8,60).

Összehasonlítás a kazakokkal. A tatárok feje mindkét nem esetében lényegesen keskenyebb, az eltérés igen jelentős (a férfiaknál t= 4,31, a nőknél t= 5,12).

Homlokszélesség

	Férfiak	Nők
tatárok	111,84	108,43
szabadszállásiak	111,41	108,81
szakmáriak	112,02	109,53
kazakok	106,70	103,70

Összehasonlítás Szabadszállással. Mindkét nem esetében kicsi a különbség, az eltérés nem jelentős (a férfiaknál t=0,84, a nőknél t= 0,67).

Összehasonlítás Szakmárral. A férfiak esetében alig van különbség, az eltérés nem jelentős (t= 0,37), a nők esetében kisebb a tatárok mérete, az eltérés jelentős (t= 2,08).

Összehasonlítás a kazakokkal. Mindkét nem esetében lényegesen nagyobb a tatárok mérete, az eltérés igen jelentős (a férfiaknál t= 10,71, a nőknél t= 8,28).

Járomívszélesség

	Férfiak	Nők
tatárok	145,54	137,45
szabadszállásiak	146,12	139,30
szakmáriak	145,70	139,39
kazakok	149,50	140,00

A járomív mindkét nemnél "széles", a méretek jól tömörülnek az átlag körül.

Összehasonlítás Szabadszállással. Mind a férfiak, mind a nők esetében keskenyebb a tatárok járomíve, az eltérés a férfiaknál nem jelentős (t= 0,92), a nőknél jelentős (t= 2,64).

Összehasonlítás Szakmárral. A férfiaknál kevés a különbség, az eltérés nem jelentős (t=0,28), a nőknél a tatárok járomíve keskenyebb, az eltérés igen jelentős (t= 3,03).

Összehasonlítás a kazakokkal. Mindkét nem esetében lényegesen keskenyebb a tatárok járomíve, az eltérés úgy a férfiaknál,mint a nőknél igen jelentős (férfiaknál t= 6,71, nőknél t = 3,77).

Morfológiai arcmagasság

	Férfiak	Nők
tatárok	125,32	113,82
szabadszállásiak	121,30	112,22
szakmáriak	123,02	113,55
kazakok	129,20	121,50

A tatár férfiak és nők arca egyaránt "középmagas", a méretek zöme mindkét nemnél az átlag körül tömörül.

Összehasonlítás Szabadszállással. Mindkét nem esetében lényegesen magasabb a tatárok arca, az eltérés a férfiaknál igen jelentős (t= 5,51), a nőknél jelentős (t= 2,00).

Összehasonlítás Szakmárral. A férfiak esetében magasabb a tatárok arca, az eltérés igen jelentős (t= 3,29), a nőknél alig van különbség, az eltérés nem jelentős (t= 0,34).

Összehasonlítás a kazakokkal. Mind a férfiak, mind a nők esetében lényegesen alacsonyabb a tatárok arca, az eltérés igen jelentős (férfiaknál t= 5,24, nőknél t= 8,35).

Állkapocsszegletszélesség

	Férfiak	Nők
tatárok	113,02	105,73
szabadszállásiak	111,96	104,40
szakmáriak	112,08	105,16
kazakok	-	-

Összehasonlítás Szabadszállással. Mindkét nem esetében nagyobb a tatárok mérete, az eltérés férfiaknál nem jelentős (t= 1,71), a nőknél jelentős (t= 2,08).

Összehasonlítás Szakmárral. Mind a férfiak, mind a nők esetében kissé szélesebb a tatárok állkapocsszeglete, de az eltérés egyik esetben sem jelentős (férfiaknál t= 1,57, nőknél t= 0,97).

Orrmagasság

	Férfiak	Nők
tatárok	55,41	50,86
szabadszállásiak	54,19	50,82
szakmáriak	54,95	50,63
kazakok	52,40	46,70

Összehasonlítás Szabadszállással. A férfiak esetében nagyobb a tatárok mérete, az eltérés igen jelentős (t=3,05), a nőknél a méretek csaknem teljesen megegyeznek, az eltérés nem jelentős (t= 0,09).

Összehasonlítás Szakmárral. Mindkét nemnél kevés a különbség, az eltérés nem jelentős (férfiaknál t= 1,24, nőknél t = 0,54).

Összehasonlítás a kazakokkal. Mindkét nem esetében lényegesen nagyobb a tatárok mérete, az eltérés erősen jelentős (férfiaknál t= 7,72, nőknél t= 9,04).

Orrszélesség

	Férfiak	Nők
tatárok	36,35	32,84
szabadszállásiak	35,65	32,55
szakmáriak	35,46	32,44
kazakok	38,40	34,20

Összehasonlítás Szabadszállással. Mindkét nem esetében kissé szélesebb a tatárok orra, az eltérés a férfiaknál jelentős (t= 2,33), a nőknél nem jelentős (t= 1,04).

Összehasonlítás Szakmárral. A férfiak esetében nagyobb a tatárok mérete, az eltérés erősen jelentős (t= 3,18), a nők esetében kisebb a különbség, az eltérés nem jelentős (t= 1,54).

Összehasonlítás a kazakokkal. Úgy a férfiak, mint a nők esetében lényegesen keskenyebb a tatárok orra, az eltérés erősen jelentős (férfiaknál t= 6,83, nőknél t= 4,25).

Fejjelző

	Férfiak	Nők
tatárok	83,83	85,12
szabadszállásiak	84,23	85,32
szakmáriak	86,76	86,85
kazakok	85,00	86,30

IV. táblázat

Rusze-környéki tatárok metrikus jellegeinek csoportonkénti gyakorisága a II. (24-60 éves) korcsoportban

Jelleg	Beosztás			Férfiak		Nők	
	Férfiak		Nők	N	%	N	%
Testmagasság	x-159.9	alacsony	x-148.9	6	4.6	2	4.0
	160-163.9	kisközepes	149-152.9	21	16.0	9	18.0
	164-166.9	közepes	153-155.9	26	19.8	9	18.0
	167-169.9	nagyközepes	156-158.9	21	16.0	18	36.0
	170-179.9	magas	159-167.9	55	42.0	11	22.0
	180-x	igen magas	168-x	2	1.5	1	2.0
Fejhossz	x-177	rövid	x-169	6	4.6	5	9.8
	178-185	középhosszú	170-176	46	35.1	21	41.2
	186-193	hosszú	177-184	54	41.2	22	43.3
	194-x	igen hosszú	185-x	25	19.1	3	5.9
Fejszélesség	x-147	keskeny	x-141	3	2.3	1	2.0
	148-155	középszéles	142-149	46	35.1	19	37.2
	156-163	széles	150-157	68	51.9	31	60.8
	164-x	igen széles	158-x	14	10.7	-	0.0
Fejjelző	x-75.9	dolichocephal	x-76.9	1	0.8	-	0.0
	76-80.9	mesocephal	77-81.9	28	21.4	3	5.9
	81-85.9	brachycephal	82-86.9	75	57.3	36	70.6
	86-x	hyperbrachycephal	87-x	27	20.6	12	23.5
Járomívszélesség	x-133	keskeny	x-125	-	0.0	-	0.0
	134-141	középszéles	126-133	26	19.8	7	13.7
	142-150	széles	134-142	84	64.1	40	78.4
	151-x	igen széles	143-x	21	16.0	4	7.8
Morf. arcmagasság	x-117	alacsony	x-108	13	9.9	6	11.8
	118-126	középmagas	109-117	62	47.3	32	62.7
	127-135	magas	118-126	49	37.4	11	21.6
	136-x	igen magas	127-x	7	5.3	2	3.9
Arcjelző	x-78.9	hypereuryprosop	x-76.9	7	5.3	1	2.0
	79-83.9	euryprosop	77-80.9	40	30.5	13	25.5
	84-87.9	mesoprosop	81-84.9	37	28.3	26	51.0
	88-92.9	leptoprosop	85-89.9	40	30.5	9	17.6
	93-x	hyperleptoprosop	90-x	7	5.3	2	3.9
Orrjelző	x-54.9	hyperleptorrhin	x-54.9	3	2.3	1	2.0
	55-69.9	leptorrhin	55-69.9	95	73.1	45	88.2
	70-84.9	mesorrhin	70-84.9	32	24.6	5	9.8
	85-x	chamaerrhin	85-x	-	0.0	-	0.0

A tatárok fejjelzője mindkét nemnél "rövid", a jelzők a férfiaknál és a nőknél egyaránt az átlag körül tömörülnek. Mindkét nemnél a brachycephalia (rövidfejüség) a leggyakoribb, a férfiaknál 57,3 %, a nőknél 70,6 %. Feltünő, hogy a mesocephalia a férfiaknál 21,4 %-ban, a nőknél viszont csak 5,9 %-ban fordul elő.

Összehasonlítás Szabadszállással. Úgy a férfiak, mint a nők esetében kissé hosszabb a tatárok fejjelzője, de az eltérés nem jelentős (férfiaknál t= 1,00, nőknél t= 0,48).

Összehasonlítás Szakmárral. Mindkét nem esetében lényegesen hosszabb a tatárok jelzője, az eltérés a férfiaknál és a nőknél egyaránt igen jelentős (férfiaknál t= 7,51, nőknél t = 4,32).

Összehasonlítás a kazakokkal. Úgy a férfiak, mint a nők esetében hosszabb a tatárok jelzője, az eltérés jelentős (férfiaknál t= 2,92, nőknél t= 2,51).

Arcjelző

	Férfiak	Nők
tatárok	86,15	82,92
szabadszállásiak	83,13	80,69
szakmáriak	84,46	81,55
kazakok	86,40	86,90

A tatárok arcjelzője úgy a férfiaknál, mint a nőknél "középmagas". A jelzők zöme mindkét nemnél az átlag körül csoportosul.

Összehasonlítás Szabadszállással. Mindkét nem esetében lényegesen magasabb a tatárok jelzője, az eltérés igen jelentős (a férfiaknál t= 5,49, a nőknél t= 3,59).

Összehasonlítás Szakmárral. Úgy a férfiak, mint a nők esetében magasabb a tatárok jelzője, az eltérés a férfiaknál igen jelentős (t= 3,31), a nőknél jelentős (t= 2,74).

Összehasonlítás a kazakokkal. A férfiak esetében alig van különség, az eltérés nem jelentős (t= 0,47), a nők esetében lényegesen alacsonyabb a tatárok arcjelzője, az eltérés igen jelentős (t= 6,12).

Orrjelző

	Férfiak	Nők
tatárok	65,78	64,78
szabadszállásiak	65,83	64,15
szakmáriak	64,76	64,27
kazakok	73,60	73,60

A tatároknál a leptorrhinia (keskenyorrúság) a leggyakoribb (a férfiaknál 73,1 %, a nőknél 88,2 %). A jelzők zöme mindkét nemnél az átlag körül tömörül.

Összehasonlítás Szabadszállással. Úgy a férfiaknál, mint a nőknél alig van különbség, az eltérés nem jelentős (a férfiaknál t= 0,08, nőknél t= 0,91).

Összehasonlítás Szakmárral. Mindkét nem esetében szélesebb a tatárok jelzője, de az eltérés nem jelentős (férfiaknál t = 1,64, nőknél t = 0,76).

Összehasonlítás a kazakokkal. Mindkét nem esetében lényegesen keskenyebb a tatárok jelzője, az eltérés igen jelentős (férfiaknál t= 15,31, nőknél t= 10,38).

Az összehasonlítás összesített eredménye

	az eltérések száma		
	igen jelentős	jelentős	nem jelentős
szabadszállási férfiak	3	2	7
" nők	3	3	6
szakmári férfiak	6	-	6
" nők	4	2	6
kazak férfiak	8	1	2
" nők	9	2	-

A fent közölt adatok alapján megállapítható, hogy a Rusze-környéki tatárok méretek és jelzők tekintetében legtávolabb a kazakoktól állnak, a szakmáriakhoz képest az eltérés kisebb fokú, viszont eléggé közel állnak Szabadszállás nagyrészt kun eredetű lakosságához.

Morfológiai jellegek

A morfológiai jellegek megoszlását az V.sz. táblázat ismerteti. Az uralkodó morfológiai jellegek a következők: Férfiak: lelógó fedőráncú felső szemhéj, frontálisan lapult járomcsont, közepesen széles orrgyök és orralap, közepesen vastag felső és alsóajak, középmagas áll, közepesen fejlett gonion-táj, enyhén gömbölyű tarkó, meredek homlok, közepesen előreugró egyenes hátú orr, egyenes orrcsúcs, magasan eredő orrcimpák, egyenes áll és hegyes állkapocsszeglet.
Nők: Az uralkodó morfológiai jellegek a férfiakéival azonosak, kivéve az orrgyök magasságát, amely a nőknél nagyobbrészt alacsony.

A mongolredőt a férfiaknál 10 esetben (7,6 %), a nőknél 9 esetben (17,6 %) észleltem.

Szemszín

Férfiak						Nők					
világos		kevert		sötét		világos		kevert		sötét	
N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
6	4,5	45	34,4	80	61,1	2	3,9	7	13,7	42	82,4

A szemszín meghatározása a Martin-Schulz tábla alapján történt. Világosnak az 1a-4., kevertnek a 4b-8. és 10., sötétnek a 9. és a 11-16. sz. árnyalatokat vettem. A kevert szemszínen belül a zöldesbarna árnyalatok (7, 8, 10) előfordulása a férfiaknál 22,9 %, a nőknél 5,9 %.

V. táblázat

A morfológiai jellegek csoportjainak megoszlása a Rusze-környéki tatárok II. (24-60 éves) korcsoportjánál

Jelleg	Forma	Férfiak N	Férfiak %	Nők N	Nők %
Felső szemhéj fedőránca	gyenge vagy hiányzik	38	29.0	9	17.6
	közepes	40	30.5	16	31.4
	erős	53	40.5	26	51.0
Járomívcsont testének helyzete	frontálisan lapult	118	90.1	45	88.2
	lekerekített	8	6.1	6	11.8
	előre hegyesedő	5	3.8	-	0.0
Orrgyök szélessége	keskeny	4	3.1	-	0.0
	közepes	97	74.0	32	62.7
	széles	30	22.9	19	37.3
Orralap formája	keskeny	19	14.5	1	2.0
	közepes	82	62.6	43	84.3
	széles	30	22.9	7	13.7
Felsőajak vastagsága	vékony	19	14.5	5	9.8
	közepes	87	66.4	38	74.5
	vastag	25	19.1	8	15.7
Alsóajak vastagsága	vékony	14	10.7	5	9.8
	közepes	71	54.2	35	68.6
	vastag	46	35.1	11	21.6
Állmagasság	alacsony	11	8.4	11	21.6
	közepes	111	84.7	38	74.5
	magas	9	6.9	2	3.9
Gonion-táj fejlettsége	gyenge	15	11.5	16	31.4
	közepes	97	74.0	34	66.6
	kiugró	19	14.5	1	2.0

Jelleg	Forma	Férfiak N	Férfiak %	Nők N	Nők %
Tarkó profilja	lapos, meredek	22	16.8	-	0.0
	enyh. gömbölyű	86	65.6	48	94.1
	erősen gömbölyű	23	17.6	3	5.9
Homlokprofil	meredek	114	87.0	48	94.1
	gömbölyű	-	0.0	2	3.9
	hátrahajló	17	13.0	1	2.0
Orrgyök magassága	alacsony	28	21.4	28	54.9
	közepes	94	71.8	23	45.1
	magas	9	6.9	-	0.0
Orrhát profilja	konkáv	18	13.7	10	19.6
	egyenes	72	55.0	35	68.6
	konvex	41	31.3	6	11.8
Orr előreugrása	gyenge	10	7.6	7	13.7
	közepes	106	80.9	44	86.3
	erős	15	11.5	-	0.0
Orrcsúcs	felálló	5	3.8	3	5.9
	egyenes	102	77.8	41	80.4
	lehajló	24	18.3	7	13.7
Orrszárny eredése a subnasalehez képest	felül	127	97.0	50	4.0
	egyenesen	3	2.3	1	2.0
	alul	1	0.8	-	0.0
Állprofil	előreugró	29	22.1	4	7.8
	egyenes	91	69.5	44	86.3
	hátrahajló	11	8.4	3	5.9
Állkapocsszeglet	hegyes	104	79.4	40	78.4
	tompa	27	20.6	11	21.6

Hajszín

Férfiak						Nők					
szőke (A-O)		barna (P-X)		fekete ($Y-Y^3$)		szőke (A-O)		barna (P-X)		fekete ($Y-Y^3$)	
N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1	0,8	61	46,6	69	52,6	-	0,0	33	64,7	18	35,3

A hajszínt a Fischer-Saller táblának megfelelően határoztam meg. Y^2 és Y^3 jelzéssel a táblából hiányzó "koromfekete", illetve "kékesfekete" hajszínt vettem fel. (Az Y^2 árnyalat 20 férfinél és 3 nőnél, az Y^3 pedig 2 férfinél fordult elő. Az egyetlen szőke férfi hajszíne a tábla K árnyalatának megfelelő.)

A NÉPESSÉG TAXONÓMIAI ÖSSZETÉTELE

A jellegek variációja. A variáció lemérése céljából kiszámítottam a meghatározható szigma-rációkat, vagyis a középkori férfiak jellegeinek szórását az egész emberi faj megfelelő átlagos szórásának százalékában fejeztem ki. A kapott értékek a következők:

Testmagasság	92,55	Állk.szegletszélesség	92,78
Fejhossz	103,55	Orrmagasság	89,21
Fejszélesség	100,58	Orrszélesség	87,59
Homlokszélesség	86,73	Fejjelző	101,47
Járomívszélesség	95,66	Arcjelző	89,41
Morf. arcmagasság	97,03	Orrjelző	69,23

A kilenc méret átlagos szigma-rációja 93,96, a három indexé 86,67.

Embertani típusok. A leggyakrabban előforduló típusok a turanid (46 %), a pamiri (13 %) és a mongoloid (8%). A többi típus elő-

forduiasi sorrendje: orientaloid (6%), előázsiai, alpi-lapponoid és keletbalti (utóbbi három együtt 8 %). A vizsgált lakosság 19 %-át meghatározhatatlannak találtam.

A leggyakrabban előforduló turanid típus a Délszibériában és Középázsiában már a bronzkor óta őshonos andronovoi típusnak és a keletről érkezett mongoloid elemeknek összeolvadása folytán keletkezett és tartós, több évszázadot felölelő, izolált együttélés következtében jött létre. Ezt az álláspontot a szovjet szakembereken kívül a magyar antropológia is magáévá tette. E típus a tatárok között is mérsékelten magas, nagyközepes termetü, a fej mérsékelten hosszú, igen széles-széles, brachy-hyperbrachycephal, az arc igen széles-széles, középmagas, eury-mesoprosop, az orrprofil és orrcsúcs egyenes, a tarkó enyhén gömbölyü, a homlok meredek, a hajszín sötét, a szemszín barna, férfiaknál ritkábban zöldesbarna. A magyarországi turanidokhoz képest az egyetlen említésreméltó eltérés az aránylag magasabb áll, melynek következtében a morfológiai arcmagasság inkább a "középmagas" felső határa körül van és az arcjelző sem kifejezetten euryprosop (alacsony), hanem jelentős számban mesoprosop (középmagas). A 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13. és 14. sz. képeken mutatom be a turanid típus legjellegzetesebb képviselőit, akiknél az ősi andronovói és mongoloid jellegek egyaránt észlelhetők. Ezek közel állnak a szabadszállási 2., 3. és a szeremlei 2.sz. ábrán bemutatott egyénekhez, akiket Lipták is a turanidok legtipikusabb képviselői közé sorol.

A turanidok között az erősen mongoloid jellegű változat (1. és 2. sz. kép) lényegesen gyakoribb, mint a Duna-Tisza köze magyarjai között. Ezeknél a járomcsont frontálisan kissé lapultabb, az orrhát a közepesnél valamivel gyengébben kiemelkedő, és gyakori a mongolredő.

A turanid típusba sorolt egyének egy csoportjánál a túlnyomó turanid jellegek mellett a pamiri típussal kapcsolatba hozható jellegeket is észleltem. Ezeknél elsősorban a kissé lehajló orrcsúcsban és a turanidok átlagához képest kissé erősebben ki-

emelkedő orrhátban észlelhetők a pamiri jellegek (23., 24., 25., 26., 27. sz. képek), az arcjelző is ritkábban euryprosop (alacsony), mint a többi turanid-turanoidoknál.

Megjegyzem, hogy a turanidok jelentős része - elsősorban a nők esetében - közel áll az "alföldi tájtípushoz", amely Bartucznál "alföldi" és "alföldi erős turanid jelleggel" megjelöléssel szerepel (15., 16., 17., 18., 19., 20. sz. kép). Ez a körülmény azért is meglepő, mert Bartucz feltevése szerint a turanid típusnak ez a változata Magyarország földjéhez kötött és egészen bizonyosan itt keletkezett. Szeretném azonban megjegyezni, hogy "A magyar ember" c. műben alföldi típusúnak minősített egyének egy része a közölt képek alapján morfológiailag eléggé eltér (pl. a 237-238. sz. ábrán) a 420-421. oldalon adott leírástól.

A pamiri típus jellegeit lényegesen nagyobb számban észleltem, mint a Duna-Tisza köze magyarjai között általában. A pamiri típusra a nagyközepes-enyhén magas termet, a közepesnél jobban kiemelkedő konvex vagy egyenes orr, a lehajló orrcsúcs, a középhosszú-rövid, széles-középszéles, brachy-hyperbrachycephal fej, az enyhén széles-középszéles, középmagas-magas, lepto-mesoprosop arc, a lapos vagy enyhén gömbölyű tarkó, a lambdatáji lapultság, a meredek homlok, a sötét haj, a barna és zöldesbarna szemszín a jellemző. A pamiri típusba sorolt egyének többségénél a túlnyomó pamiri jellegek mellett a turanid típus néhány jellegét is észleltem. Elsősorban a szélesebb, frontálisan lapultabb járomcsont, az alacsonyabb - csak közepesen kiemelkedő - orrhát, az epikantusz és a fej nagyobb méretei észlelhetők; ezek jellegzetes képviselői pamiro-turanid megjelöléssel a 28., 29., 30. és 31. sz. képeken láthatók.

A tiszta pamiri típusúnak minősített egyéneken (32., 33., 34. sz.) kívül a tatárok között is találkoztam olyan személyekkel, akiknél a túlnyomó pamiri jellegek mellett egyrészt előázsiai (35., 36. sz.), másrészt turanid és előázsiai jellegek egyidejű előfordulását észleltem (37. sz.).

A mongoloidok közé sorolt egyének egységesen nem jellemezhetők. A lapos arc, az alacsony orrgyök, orrhát, a széles orrgyök és orralap, a prognathia, a sárgás bőr, a mongolredő, a hátrahajló, keskeny homlok, a sötét hajszín, a barna és kevert szemszín azok a jellegek, amelyek többsége minden egyénnél észlelhető, de a fej és az arc méretei, valamint a testmagasság erősen eltérőek. Két vizsgált férfi közel áll a bajkál típushoz (38.,39. sz.), ezeknél a fej igen hosszú, az arc igen széles, magas, a tarkó erősen gömbölyű, a fejjelző mesocephal, a fejmagasság azonban e típushoz képest magas (mindkét egyénnél 134 mm). A 40. sz. képen látható nő feje rövid, középszéles, brachycephal, arca középszéles, középmagas, leptoprosop, s bár a nők közül a mongoloid jellegek a legerőteljesebben nála észlelhetők, a közelebbi meghatározást nála sem lehetett elvégezni.

A három fő típus mellett az orientaloidok száma is eléggé jelentős. Az e csoportba sorolt egyének haja, szeme és főleg bőre a legsötétebb, a fejjelző mesocephal (középhosszú), termetük általában magas-nagyközepes. Jelentős részüknél turanid jellegek is észlelhetők (elsősorban a széles-igen széles,frontálisan lapultabb járomcsont, ezek közel állnak ahhoz a változathoz, amelyet Osányin "transzkáspinak" nevez. Az orientaloid jellegek - hasonlóan, mint a kiskunoknál - csaknem kizárólag a férfiaknál észlelhetők.

Statisztikai ellenőrzés. A tipológiai megoszlás ellenőrzésére Stolyhwo módszerét használtam,az orrprofilt és a járomívszélességet választottam differenciáldiagnosztikai alapnak.

Az első kombináció a férfiaknál és a nőknél mind a hat esetben egyaránt pozitív eredményt adott a turanid típussal azonosítható jellegek tekintetében (egyenes orral mérsékelten magas-nagyközepes termet, hosszú-középhosszú fej, igen széles-széles járomív,alacsony-középmagas arcjelző, közepesen kiemelkedő orrhát és enyhén gömbölyű tarkó). A pamiri típus jellegeivel kapcsolatban (konvex orral nagyközepes-enyhén magas termet, rövid-

VI. táblázat

Az orrprofil kombinációja a diagnosztikailag fontosabb bélyegekkel. (Stolyhwo módszere.)
Elől feltüntetve a talált gyakoriság, utána a 0 korreláció esetén várható elméleti gyakoriságtól való eltérés

Férfiak II. korcsoport

Jelleg és beosztása		Orrprofil Konkáv		egyenes		konvex	
Testmagasság	x-164.9	4	-0.3	17	0.0	10	+0.3
	165-174.9	10	-1.5	49	+2.8	25	-1.3
	175-x	4	+1.8	6	-2.8	6	+1.0
Fejhossz	x-182	3	-0.6	10	-4.3	13	+4.9
	183-193	8	-3.0	52	+8.0	20	-5.0
	194-x	7	+3.6	10	-3.7	8	+0.2
Járomívszélesség	x-141	3	-0.6	10	-4.3	13	+4.9
	142-145	2	-3.6	25	+2.5	14	+1.2
	146-x	13	+4.2	37	+1.8	14	-6.0
Arcjelző	x-83.9	8	+1.5	30	+4.2	9	-5.7
	84-87.9	7	+1.9	19	-1.3	11	-0.6
	88-x	3	-3.5	23	-2.9	21	+6.3
Orrhát kiemelkedése	gyenge	5	+3.6	5	-0.5	0	-3.1
	közepes	12	-2.5	64	+5.8	30	-3.2
	erős	1	-1.1	3	-5.2	11	+6.3
Tarkó profilja	meredek	4	+1.0	6	-6.1	12	+5.1
	enyh. gömbölyű	9	-2.8	53	+5.7	24	-2.9
	erősen gömbölyű	5	+1.8	13	+0.4	5	-2.2

Nők II. korcsoport

Jelleg és beosztása		Orrprofil konkáv		egyenes		konvex	
Testmagasság	x-153.9	5	+2.0	9	-1.2	1	-0.8
	154-163.9	5	-1.4	22	+0.2	5	+1.2
	164-x	0	-0.6	3	+1.0	0	-0.4
Fejhossz	x-172	4	+1.8	5	-2.5	2	+0.7
	173-182	5	-1.8	27	+3.0	3	-1.1
	183-x	1	0.0	3	-0.4	1	+0.4
Járomívszélesség	x-133	3	+1.6	4	-0.8	0	-0.8
	134-138	5	-0.1	18	+0.2	3	-0.1
	139-x	2	-1.5	13	+0.6	3	+0.9
Arcjelző	x-80.9	4	+1.3	9	-0.6	1	-0.6
	81-84.9	2	-3.1	21	+3.2	3	-0.1
	85-x	4	+1.8	5	-2.5	2	+0.7
Orrhát kiemelkedése	gyenge	3	+1.6	4	-0.8	0	-0.8
	közepes	7	-1.6	31	+0.8	6	+0.8
	erős	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Tarkó profilja	meredek	0	0.0	0	0.0	0	0.0
	enyh. gömbölyű	8	-1.4	34	+1.1	6	+0.4
	erősen gömbölyű	2	+1.4	1	-1.1	0	-0.4

VII. táblázat

A járomívszélesség kombinációja a diagnosztikailag fontosabb bélyegekkel

Férfiak II. korcsoport

Jelleg és beosztása		Járomívszélesség X-141		142-145		146-x	
Testmagasság	x-164.9	7	+0.9	11	+1.3	13	-2.1
	165-174.9	17	+0.3	28	+1.7	39	-2.0
	175-x	2	-1.2	2	-3.0	12	+4.2
Fejhossz	x-182	11	+5.8	9	+0.9	6	-6.7
	183-193	14	-1.9	28	+3.0	38	-1.1
	194-x	1	-4.0	4	-3.8	20	+7.8
Orrprofil	konkáv	3	-0.6	2	-3.6	13	+4.2
	egyenes	10	-4.3	25	+2.5	37	+1.8
	konvex	13	+4.9	14	+1.2	14	-6.0
Arcjelző	x-83.9	2	-7.3	15	+0.3	30	+7.0
	84-87.9	7	-0.3	10	-1.6	20	+2.0
	88-x	17	+7.7	16	+1.3	14	-9.0
Orrhát kiemelkedése	gyenge	1	-1.0	2	-1.1	7	+2.1
	közepes	18	-3.0	36	+2.8	52	+0.2
	erős	7	+4.0	3	-1.7	5	-2.3
Tarkó profilja	meredek	6	+1.7	3	-3.9	13	+2.2
	enyh. gömbölyű	13	-4.0	32	+5.1	41	-1.0
	erősen gömbölyű	7	+2.4	6	-1.2	10	-1.2

Nők II. korcsoport

Jelleg és beosztása		Járomívszélesség x-133		134-138		139-x	
Testmagasság	x-153.9	4	+1.9	8	+0.5	3	-2.4
	154-163.9	3	-1.5	16	0.0	13	+1.5
	164-x	0	-0.4	1	-0.5	2	+0.9
Fejhossz	x-172	4	+2.5	4	-1.6	3	-0.9
	173-182	3	-1.8	20	+2.2	12	-0.4
	183-x	0	-0.7	2	-0.6	3	+1.3
Orrprofil	konkáv	3	+1.6	5	-0.1	2	-1.5
	egyenes	4	-0.8	18	+0.2	13	+0.6
	konvex	0	-0.8	3	-0.1	3	+0.9
Arcjelző	x-80.9	1	-0.9	6	-1.1	7	+2.1
	81-84.9	3	-0.6	16	+2.7	7	-2.2
	85-x	3	+1.5	4	-1.6	4	+0.1
Orrhát kiemelkedése	gyenge	1	0.0	6	+2.4	0	-2.5
	közepes	6	0.0	20	-2.4	18	+2.5
	erős	0	0.0	0	0.0	0	0.0
Tarkó profilja	meredek	0	0.0	0	0.0	0	0.0
	enyh. gömbölyű	5	-1.5	25	+0.5	18	+1.1
	erősen gömbölyű	2	+1.6	1	-0.5	0	-1.1

középhosszú fej, mérsékelten széles járomív, magas-közepes arcjelző, erősen kiemelkedő orrhát és meredek tarkó) a férfiaknál öt, a nőknél négy esetben volt pozitív a kombináció. A mongoloidok gyakoriságát statisztikailag ellenőrizni nem lehetett, mert az e csoportba sorolt egyének még a differenciáldiagnosztikai alapnak felvett jellegek tekintetében is eltérőek.

A második kombináció férfiaknál négy, nőknél öt esetben adott pozitív eredményt a turanid típus jellegeivel kapcsolatban (igen széles-széles járomívvel mérsékelten magas-nagyközepes termet, hosszú-középhosszú fej, egyenes orr, alacsony-középmagas arcjelző, közepesen kiemelkedő orr és enyhén gömbölyű tarkó). Férfiaknál négy, nőknél két esetben volt pozitív a pamiri típussal azonosítható kombinációk száma (mérsékelten széles járomívvel nagyközepes-enyhén magas termet, rövid-középhosszú fej, konvex orr, magas-közepes arcjelző, erősen kiemelkedő orrhát és meredek tarkó).

Az összes pozitív kombinációk száma a turanid típusnál 21, a pamirinál 15, tehát igazoltnak látszik, hogy a Rusze-környéki tatárok között a turanid típus gyakorisága a legnagyobb és a pamiri jellegek előfordulása is jelentős.

Ethnogenetikai eredmények. A bulgáriai tatárok embertani vizsgálata úgy a magyar őstörténet, mint a török-tatár népek kialakulása szempontjából fontosnak látszik. A tatárok pusztai nomád hagyományaikkal és mohamedán vallásukkal a XX. sz. közepéig ugyanis jól elkülönültek a környező népektől, így tisztábban megtarthatták az ősi török-tatár embertani jellegeket. Ezzel szemben a honfoglaló magyarok törökös elemei, a besenyők és kunok Magyarországon, az ozmán-törökök pedig Anatóliában jelentős mértékben keveredtek kifejezetten europid jellegű népekkel, a középázsiai török népekre viszont a XIII. századtól a XIX. sz. végéig több hullámban újabb mongoloid elemek telepedtek rá. A Rusze-környéki tatárok vizsgálatának eredményei megkönnyítik a középázsiai eredetű embertípusok, változatok jellegeinek pontosabb meghatározását, mert izoláltságuk folytán tisztábban maradtak fenn a mai napig.

Különösen a pamiri típus, valamint a turanid és pamiri jellegek összefonódásának élőkön való közelebbi megismerése szempontjából volt módomban fontos adatokat gyűjteni. A műmelléklet képeit ugy állítottam össze, hogy a turanid és pamiri típusok közötti lépcsőzetes átmeneti formák, amelyekről fajszi tanulmányomban már megemlékeztem, jól érzékelhetők legyenek. Úgy vélem, hogy az általam közölt képanyag jó kiegészítése lehet a Schwidetzky: "Turaniden Studien" c. tanulmányában foglaltaknak. A német antropológusok által készített vonatkozó fényképfelvételek túlnyomó része ugyanis a háborús események következtében megsemmisült, én viszont aránylag jelentős számú fényképet közlök e tanulmányomban a Schwidetzky VII-XII. sz. kombinációjának megfelelő azon átmeneti formákból, amelyekből a fent említett műben csak egy személy fényképét és öt személy rajzát láthatjuk.

HENKEY, Gy.: Anthropologische Untersuchung der Tataren in der Umgebung von Russe (Bulgaria)

In der Umgebung der Stadt Russe (Nordostbulgarien) habe ich im Sommer 1970 die anthropologische Untersuchung von 243 tatarischen Personen (163 Männer, 80 Frauen) durchgeführt. Die Vorfahren der Tataren übersiedelten in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts von der Krim in das südlich der Donau - zwischen Russe und Tulcea - liegende Gebiet. Die Zahl der Tataren in den von mir untersuchten Ortschaften beträgt heute etwa 1600 Personen. Die Zahl der Kinder und Jugendlichen unter dem 24. Lebensjahr ist verhältnismässig gross, die der Personen über dem 60. Lebensjahr hingegen, im Vergleich zum mitteleuropäischen Durchschnitt, auffallend gering.

Die Untersuchten Personen wurden von mir in drei Gruppen geteilt (Gruppe I: 18-23 jährige, Gruppe II: 24-60 jährige und Gruppe III: 61-x jährige). Die sich auf die Population bezie-

henden statistischen Parameter sind in den Tabellen I-III enthalten; die gruppenweise erfassten Häufigkeitsangaben der metrischen Merkmale bei den Mittelaltrigen sind in der Tabelle IV zu finden. Die Verteilung der Haarfarbe bei den Männern: blond 0,8%, braun 46,6%, schwarz 52,6%; bei den Frauen: blond 0,0%, braun 64,7%, schwarz 35,3%. Die Verteilung der Augenfarbe bei Männern: hell 4,5%, meliert 34,4%, dunkel 61,1%. Die Bestimmung der Haarfarbe erfolgte nach Fischer-Saller, die der Augenfarbe nach Martin-Schulz. (Bei der Haarfarbe nahm ich mit der Bezeichnung Y^2 und Y^3 die in der Tafel nicht vorkommenden Farbtöne "kohlschwarz" bzw. "bläulichschwarz" auf.) Bei der Augenfarbe bezieht sich bei der Angabe von zwei Zahlen die erste auf das rechte, die zweite auf das linke Auge. Es muss bemerkt werden, dass bei den Männern innerhalb der melierten Augenfarbe überwiegend die Farbtöne 10, 8, 7 vorkommen (22,9 % sämtlichen Augenfarben). Die dominanten morphologischen Hauptmerkmale sind: gerader, mittelmässig hervorspringender Nasenrücken, steile Stirn, vorstehende Jochbeinform und mässig abgerundetes Hinterhaupt. Die Häufigkeit der Mongolenfalte beträgt bei Männer 7,6%, bei Frauen 17,6%. Die durchschnittliche Sigma-Ration der neun Masse ist 93,96, die der drei Indizes 86,67. Die am häufigsten vorkommenden Typen sind der turanide (46%), der pamirische (13%), der mongoloide (8%), der orientaloide (6%), ferner in der weiteren Reihenfolge: der armenide, alpin-lapponoide und ostbaltische Typ. Es waren 19% der untersuchten Personen unbestimmbar. Die mit der Stolyhwo-Methode durchgeführte statistische Kontrolle hat erwiesen, dass im Vorkommen der turanide Typ an erster Stelle steht und dass auch der pamirische Typ in bedeutenden Masse vorkommt. Unter den Turaniden kommt häufig jene Variante vor, bei der die uralten Andronowo- und mongoloiden Merkmale gleicherweise wahrzunehmen sind, ihre charakteristischen Vertreter sind auf den Abb. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 und 14 sichtbar. Diese stehen den auf den Abb. 2, 3 von Szabadszállás und Nr.2 von Szeremle vorgeführten Personen nahe, die auch von Lipták zu den charakteristischsten Vertretern des turaniden Typs in Ungarn zählt. Die einzige, den Turaniden Ungarns gegenüber erwähnenswerte Abweichung ist das verhältnis-

mässig höhere Kinn, dementsprechend sich die morphologische Gesichtshöhe vielmehr um die obere Grenze des "mittelgrossen" bewegt und auch der Gesichtsindex nicht ausgesprochen euryprosop, sondern in bedeutender Zahl auch mesoprosop ist. Bei einer kleineren Gruppe der Turaniden kann auch eine solche Form von stark mongoloidem Charakter angetroffen werden (Abb. 1, 2), die in Ungarn wesentlich seltener vorkommt. Ein beträchtlicher Teil der Turaniden - insbesondere weiblichen Geschlechtes - steht der "Alföld" - Variante nahe (Abb. 15, 16, 17, 18, 19 und 20), die bei Bartucz mit der Bezeichnung "im Alföld einheimisch (Homo pannonicus) und "im Alföld einheimisch, mit starkem turaniden Merkmal" vorkommt. Ich möchte jedoch bemerken, dass ein Teil der bei Bartucz, in seinem Werk: "A magyar ember" (Der ungarische Mensch) als "Alföld"-Variante qualifizierten Personen aufgrund der mitgeteilten Abbildungen morphologisch von seiner auf S. 420-421 gegebenen Typenbeschreibung ziemlich abweicht. Ebenfalls häufig kommt jene Übergangsform vor, die äusser den überwiegend turaniden Merkmalen auch mit einzelnen Merkmalen des pamirischen Typs in Verbindung gebracht werden kann (Abb. 23, 24, 25, 26 und 27). Unter den zum pamirischen Typ gereihten Personen ist auch unter den Tataren - ähnlich den Ungarn des Donau-Theiss-Zwischenstromlandes - die Übergangsform, bei der äusser den überwiegenden pamirischen Merkmalen auch die des turaniden Typs wahrgenommen werden können, am häufigsten (Abb. 28, 29, 30 und 31). Die charakteristischen Vertreter des pamirischen Type sind auf der Abb. 32, 33 und 34 zu sehen, das gemeinsame Auftreten der pamirischen und armeniden Merkmale ist am wenigsten bedeutend (Abb. 35 und 36). Die Abbildungen habe ich auf der Weise zusammengestellt, dass der stufenartige Übergang zwischen dem turaniden und pamirischen Typ von der Abb. 23 bis Abb. 31 sich gut verfolgen lässt. Meines Erachtens können das Bildmaterial und die in der Tab. VIII mitgeteilten individuellen Angaben das in den "Turaniden Studien" Schwidetzkys Gesagte, insbesondere im Zusammenhang mit den, den theoretischen Kombinationen Nr. VII-XII Schwidetzkys entsprechenden Übergangsformen, die sowohl unter den Ungarn des Donau-Theiss-Zwischenstromlandes wie auch unter den Tataren gleichfalls in grösster

Anzahl angetroffen werden können, gut ergänzen. Die Mongoloiden sind schwer einheitlich zu charakterisieren. Das flache Gesicht, die flache Nasenwurzel und der flache Nasenrücken, die fliehende Stirn, die gelbliche Haut und dunkle Haarfarbe sind gleichfalls charakteristisch, jedoch die Masse des Kopfes und des Gesichtes, ihre Indizes sowie die Körperhöhe stark veränderlich. Für die über die stärksten mongoloiden Merkmale verfügenden Personen (Abb. 38. und 39) sind die Masse des Kopfes und des Gesichtes sowie die Mesozephalie charakteristisch, hingegen die Kopf- und Gesichtsmasse der auf der Abb. 40 sichtbaren Frau verhältnismässig wesentlich kleiner und der Längen-Breiten-Index ist brachyzephal.

Die antropologische Untersuchung der bulgarischen Tataren scheint sowohl vom Gesichtspunkte der ungarischen Urgeschichte wie auch von der Ethnogenese der türkisch-tatarischen Völker wichtig zu sein. Die Tataren sonderten sich fast bis zu den heutigen Tagen von den benachbarten Völkern gut ab, hingegen vermischten sich die türkischen Elemente der Ungarn, die Petschenegen und Kumanen in Ungarn sowie die osmanischen Türken in Anatolien in bedeutendem Masse mit Volksgruppen von ausgesprochen europidem Charakter. An die türkischen Völker Mittelasiens siedelten sich im 13-19. Jahrhundert in mehreren Wellen wiederum weitere mongoloide Elemente an.

Irodalom - Literatur

1. BARTUCZ, L.: A magyar ember. - Budapest, évszám nélkül.
2. GINZBURG, V. V.: Die Entstehung der mittelasistischen Zwischenstromtipus. - Homo 17/3-4: 172-190.
3. HENKEY, Gy.: Szeremlei magyarok embertani vizsgálata. - Népkutató Füzetek. Kecskemét, 1961/7: 1-40.
4. HENKEY, Gy.: Szabadszállási kunok embertani vizsgálata. - Népkutató Kör Évkönyve. Kecskemét, 1962/63: 13-28.
5. HENKEY, Gy.: Szakmár felnőtt lakosságának embertani vizsgálata. - Szakmári Honismereti Értesitő. Kecskemét, 1966: 33-55.
6. HENKEY, Gy.: Fajsz felnőtt lakosságának embertani vizsgálata. - Fajszi Honismereti Értesitő. Kecskemét, 1967: 31-51.
7. LIPTÁK, P.: Zur Frage der anthropologischen Beziehungen zwischen dem mittleren Donaubecken und Mittelasien. - Acta Orient. Hung. V/3. 1955: 271-312.
8. MARTIN, R.: Lehrbuch der Anthropologie. - Jena, 1928.
9. OSANYIN, L. V.: Antropologicseszkij szosztav naszelenyija Szrednej Azii i etnogenez jejo narodov. Jerevan, I. 1957., II. 1958., III. 1959.
10. SCHWIDETZKY, I.: Turaniden Studien Nr. 9. - Wiesbaden, 1950: 235-291.
11. THOMA, A.: Szabolcs község embertani vázlata. - Ann.Hist.-nat. Mus. Nat. Hung., 49., 1957: 469-484.
12. THOMA, A.: Folytonos eloszlásu jellegek variációjának mérése. - Antropológiai Közlemények, IV/2. 1957: 67-69.
13. WENINGER, J.: Die anthropologischen Methoden der menschlichen Erbforschung. - Hdb. Erbbiol. Menschen II. Berlin, 1940: 1-52.

VIII. táblázat

A műmellékleteken szereplő egyének adatai

Sorszám	Testmagasság (1)	Fejhossz (1)	Fejszélesség (3)	Homlokszélesség (4)	Járomívszélesség (6)	Morf. arcmagasság (16)	Állkapocsszögletszélesség (3)	Orrmagasság (21)	Orrszélesség (13)	Fejindex (3:1)	Arcindex (16:6)	Szemszín (Augenfarbe, Martin-Schulz)	Hajszín (Haarfarbe, Fischer-Saller)	Típus
1	175.9	189	160	112	156	134	115	59	38	84.66	85.90	12	Y	turanid
2	174.3	192	148	106	145	122	123	52	37	77.08	84.14	15	Y	turanid + X
3	165.8	183	154	117	153	136	117	57	37	84.15	88.89	14	X	turanid
4	166.1	188	167	116	157	119	117	54	43	88.83	75.80	10	Y	turanid
5	160.2	177	150	112	142	117	107	53	34	84.75	82.39	13	X	turanid
6	167.2	164	158	116	149	130	117	54	38	85.87	87.25	10-11	T	turanid
7	165.1	200	163	116	155	125	114	54	37	81.50	80.65	11	Y	turanid
8	163.3	179	153	112	142	116	110	52	34	85.47	81.69	14	X	turanid
9	165.2	187	163	113	149	125	110	54	35	87.17	83.89	8	Y	turanid
10	156.8	186	155	110	140	111	107	53	31	83.33	79.29	13	Y	turanid
11	167.8	189	161	110	150	124	121	56	37	85.19	82.67	13	Y	turanid
12	154.2	173	152	110	137	109	105	50	33	87.86	79.56	15	X	turanid
13	160.2	179	155	112	142	113	112	51	33	86.59	79.58	11	S	turanid
14	177.8	192	163	117	149	127	111	56	37	84.90	85.23	15	Y	turanid
15	158.2	176	151	115	147	114	116	50	34	85.80	77.55	11	X	turanoid
16	165.2	177	156	111	146	109	107	50	34	88.14	74.66	8	U	turanoid
17	161.3	191	163	112	146	122	117	52	36	85.34	83.56	5	Y	turanoid
18	164.3	177	146	111	137	114	107	50	32	82.49	83.21	13	X	turanoid
19	174.2	191	160	113	150	123	117	54	38	83.77	82.00	7	T	turanoid
20	169.4	192	163	115	143	119	110	51	35	84.90	83.22	13	X	turanoid
21	165.1	191	152	107	143	123	110	53	35	79.58	86.01	15	Y	turanoid
22	151.8	172	147	104	133	114	103	50	32	85.47	85.71	14	X	turanoid
23	171.8	192	159	121	146	116	112	55	39	82.81	79.45	13	X	turano-pamiri
24	172.1	180	164	120	150	131	116	56	33	91.11	87.33	13	X	turano-pamiri
25	187.1	189	166	117	155	127	125	-	-	87.83	81.94	10	Y	turano-pamiri
26	156.8	174	157	115	142	119	112	54	33	90.23	83.80	14	X	turano-pamiri
27	182.9	188	153	111	142	125	107	56	33	81.38	88.03	13	Y	turano-pamiri
28	157.0	168	151	107	141	122	105	53	31	89.88	86.52	14	Y	pamiro-turanid
29	181.2	180	161	108	139	121	103	54	33	89.44	87.05	15	X	pamiro-turanid
30	153.8	186	152	106	134	115	101	52	30	81.72	85.82	16	X	pamiro-turanid
31	176.3	187	164	117	144	133	115	58	35	87.70	92.36	8	X	pamiro-turanid
32	157.2	175	148	107	136	112	100	51	34	84.57	82.35	7	X	pamiri
33	175.8	183	161	117	149	130	116	60	36	87.98	87.25	8	S	pamiri
34	168.8	186	150	112	141	127	111	58	32	80.65	90.07	7	Y	pamiri
35	162.3	177	159	112	140	124	105	54	34	89.83	88.57	13	Y2	pamiro-armenoid
36	171.4	178	152	109	138	137	111	60	32	85.39	99.28	14	Y2	pamiro-armenoid
37	175.2	195	160	113	147	131	118	61	35	82.05	89.12	12	Y2	pamiro-tur.arm.
38	163.3	196	155	107	153	139	121	58	41	79.08	90.85	14	X	bajkál + X
39	170.2	198	157	114	151	131	113	55	35	79.29	86.75	14	Y	bajkál + X
40	144.8	167	142	102	131	114	90	49	29	85.03	87.02	4b	X	mongoloid
41	160.8	178	153	109	142	121	118	52	37	85.47	85.21	15	X	mongoloid
42	162.2	177	154	106	138	114	108	52	34	87.01	82.61	14	Y	armenoid
43	150.1	171	147	112	137	107	103	45	32	85.96	78.10	15	X	alpi
44	170.7	200	160	118	146	137	120	65	42	80.00	93.84	11	Y2	orientaloid
45	161.0	192	151	105	145	121	105	59	40	78.65	83.45	15	Y2	orientaloid+tur.
46	165.2	190	151	110	142	129	121	63	35	79.47	90.85	14	Y	orientaloid+pam.
47	163.3	183	151	112	147	114	116	50	36	82.51	77.55	2b	R	keletbalti+lapp.
48	173.8	191	161	115	152	114	120	50	38	84.29	75.00	12	Y2	X + turanid

Megjegyzések:

Szemszín. Világos: 1a-4a, kevert (zöldes) 4b-8 és 10, sötét: 9 és 11-16.
Két szám közlése esetén az első a jobb, a második a bal szemre vonatkozik.

Hajszín. Szőke: A-O, barna: P-X, fekete: Y, Y2, Y3.

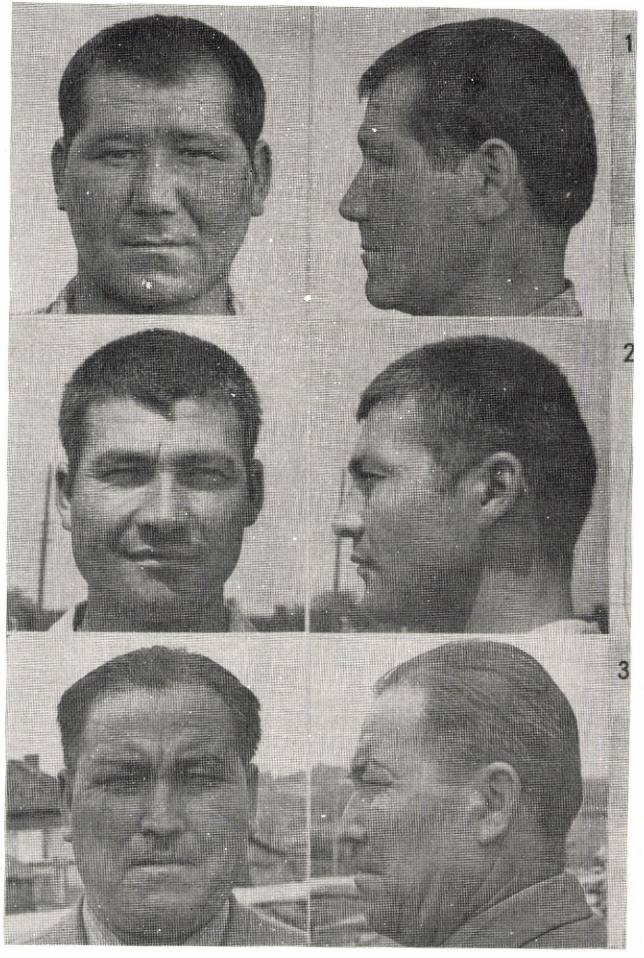
1
2
3

4
5
6

7

8

9

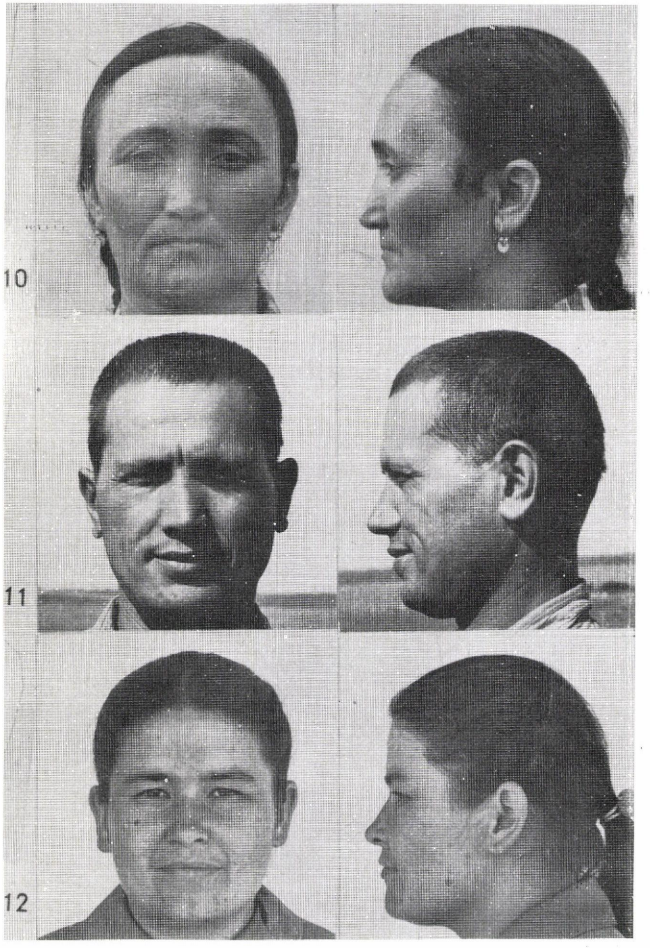

10

11

12

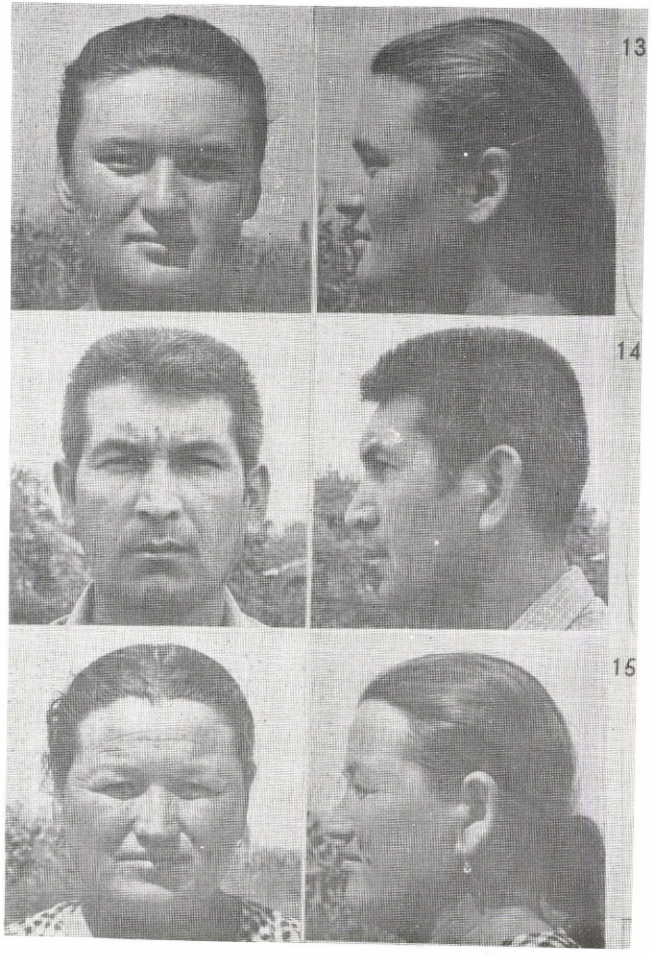
13
14
15

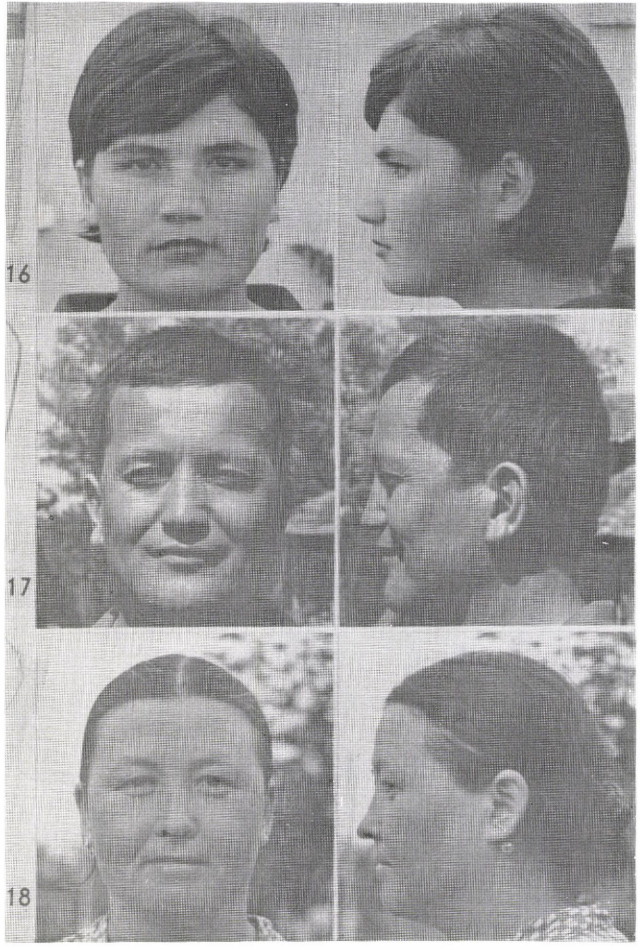
16
17
18

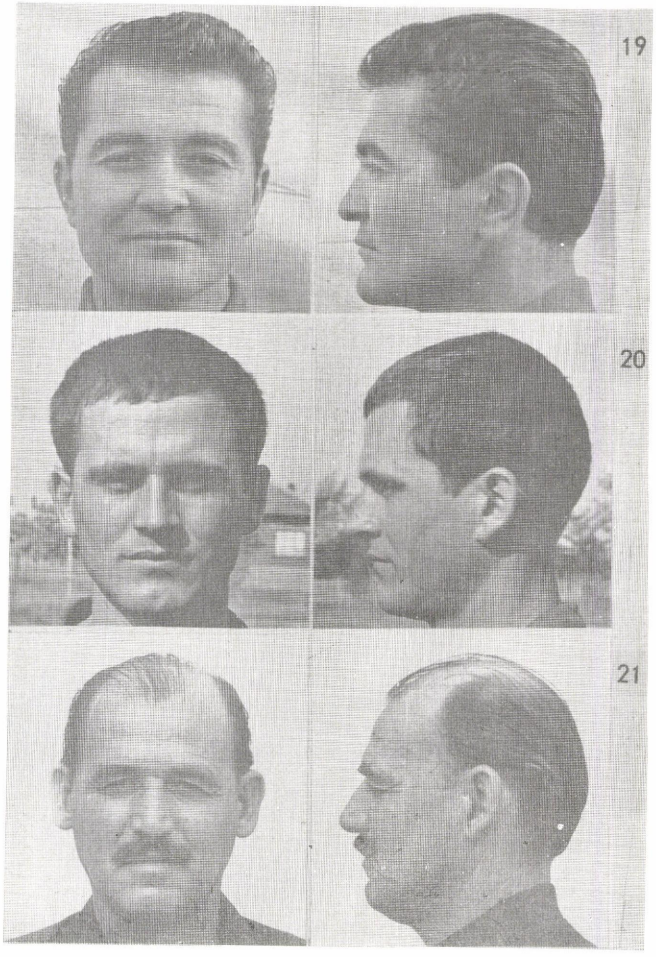
19
20
21

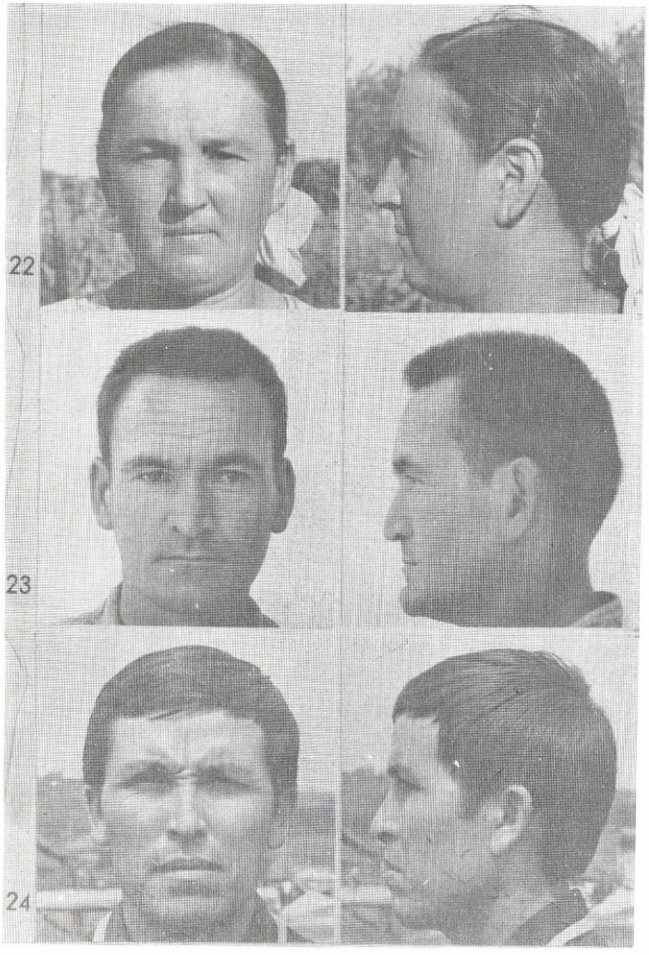
22
23
24

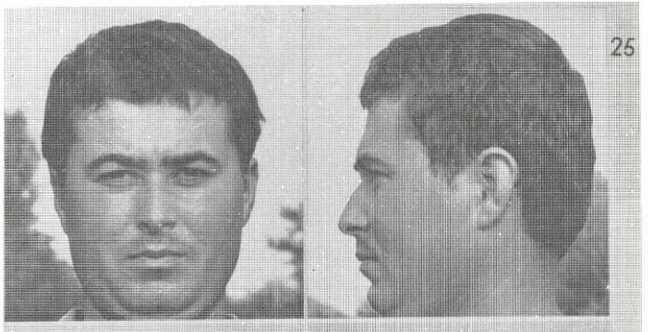
25

26

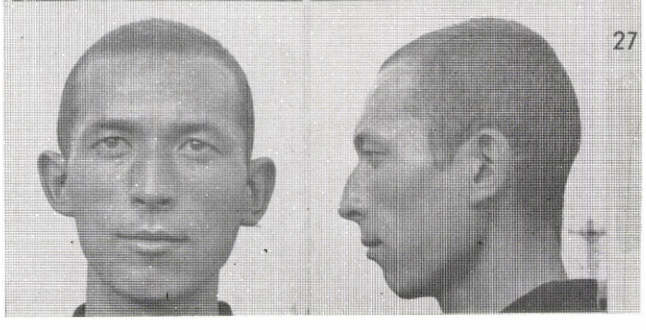
27

28

29

30

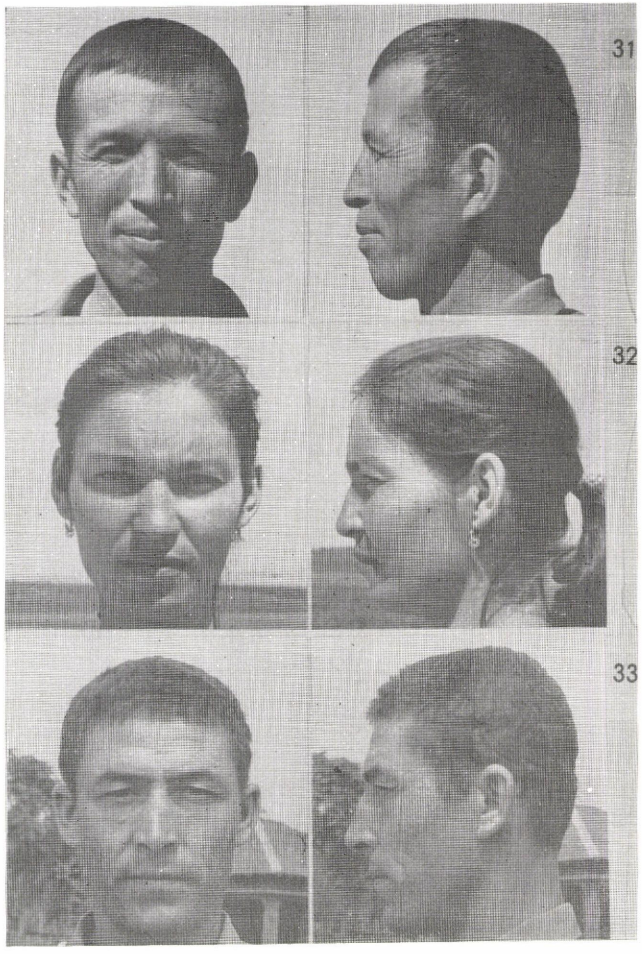
31
32
33

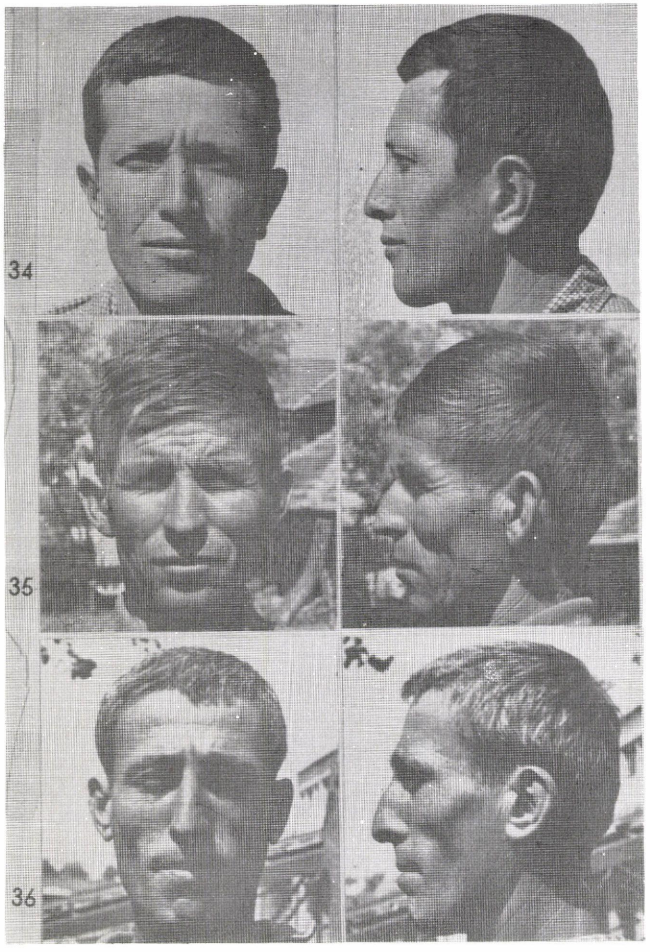
34
35
36

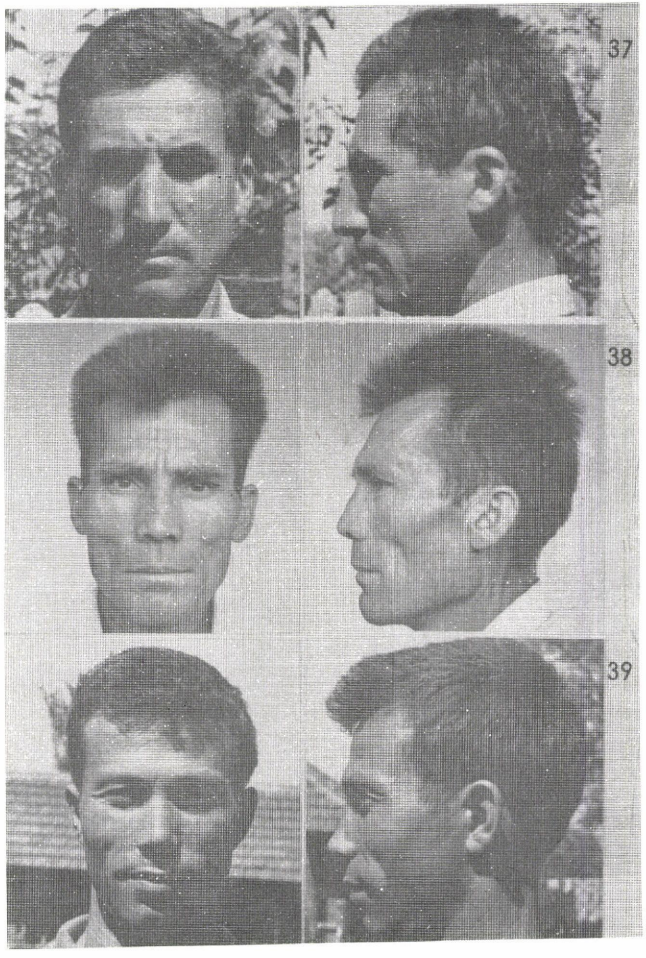
37
38
39

40
41
42

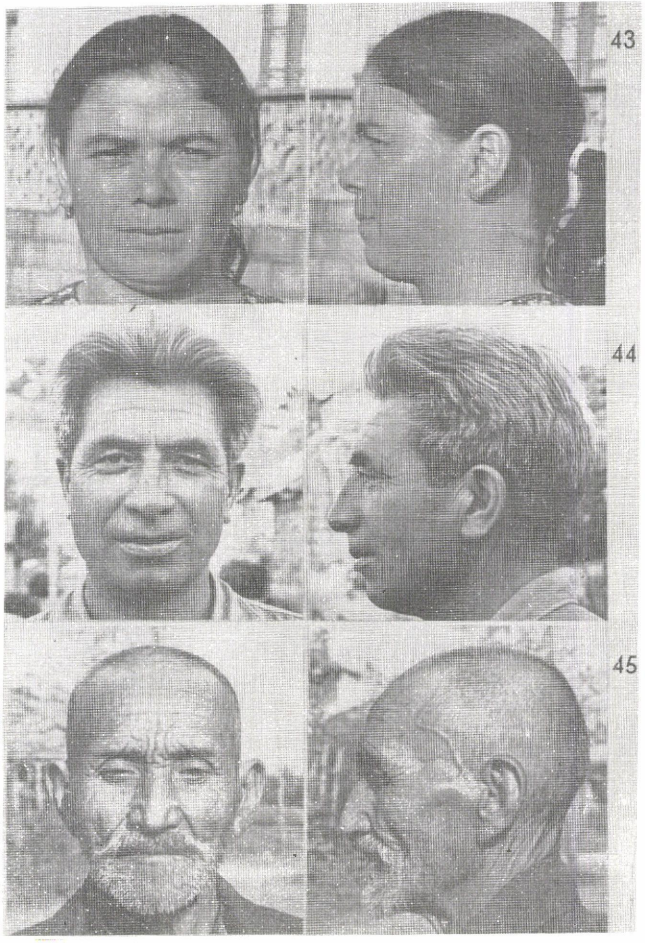
43
44
45

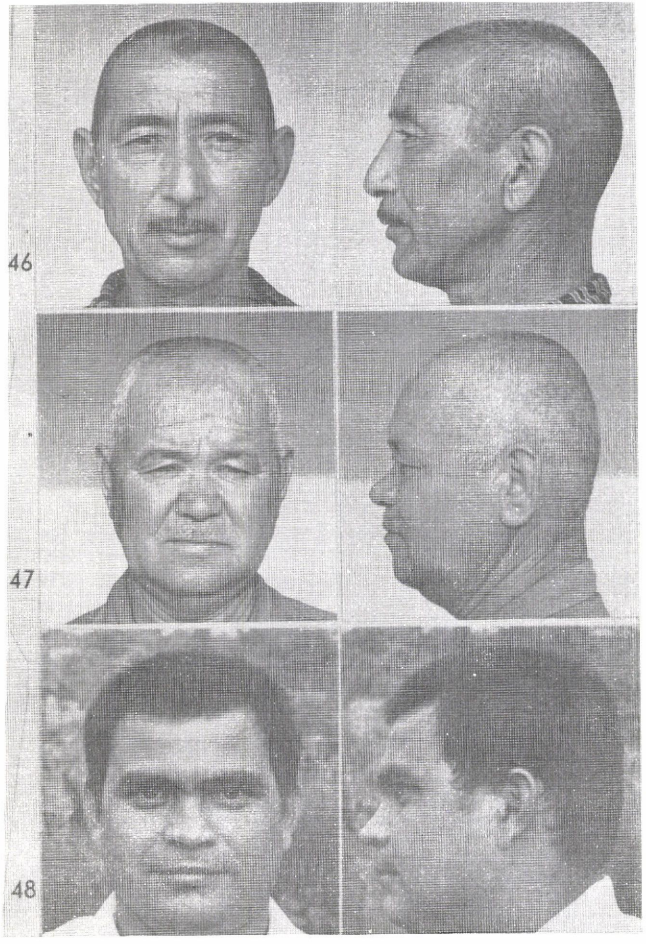
46
47
48